

CURRENT ASPECTS OF GEOGRAPHICAL EDUCATION IN RUSSIA

Abstract: The article analyzes the main aspects of modern geographical education in Russia in the context of the Concept for the development of geographical education approved by the Ministry of Education of the Russian Federation, adopted in an edited version after extensive public discussion by the pedagogical and scientific community. The concept is proposed by the Russian Geographical Society and contains basic principles, priorities, goals, objectives and basic guidelines for the development of school geographical education, incl. and in extracurricular activities; defines mechanisms, tools, resources and expected results of its implementation. The concept of geographical education, aimed at radically improving school geographical education, is undoubtedly an extremely necessary and timely document. The main question is to what extent it and its implementation will meet the set goals. Some authors believe that there are significant contradictions and problems in the implementation of the Concept, and some of its goals are placed directly in the category of "impossible", others believe that its wording is too general and abstract and adapting to it will be very difficult, based on of the realities in the educational activity in school. Another key question is who will apply this concept, leading to the current state of the geography teacher training system.

Author information:

Miroslav Katsarov

PhD Student

University of Veliko Tarnovo

"St. St. Cyril and Methodius", Veliko Tarnovo

✉ katsarov@abv.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

geographical education, concept, Russia

Ценността на училищната география се крие във факта, че тя е един от учебните предмети със светогледен характер, който формира у учениците цялостна, системна и социално ориентирана представа за Земята като планета на хората. Това е и единственият предмет, който ги въвежда в териториалния подход като специален метод за научно познание. Географията заема уникално място сред науките, играейки ролята на своеобразен „мост“ между природните и социалните науки. Без географски знания и умения, без идеята за Земята като единно цяло и в същото време хетерогенно пространство, без географска култура, съвременната човешка дейност е невъзможна. Обществото търпи непрекъснати промени в социалния и икономически живот. Всичко това, както и съвременните постижения на науката, изискват нова концепция за училищната география. Необходимо е да се покаже значението на географията във формирането на личността, като уникална наука, която в комплекс показва единството природа-общество-икономика, анализира причинно-следствените връзки, прогнозира и предлага начини за решаване на икономически, социални и екологични проблеми.

Развитието на образователната система е свързано с разработването на нови и усъвършенстването на съществуващи нормативни документи, които определят дидактическите и организационни основи на педагогическия процес. По отношение на училищната география такъв основен документ е Концепцията за географско образование. Тя е разработена от Руското географско дружество, съвместно с Министерството на образованието и науката на Руската федерация, приета е след широко обсъждане на научната и педагогическата общност и е утвърдена на **24.12.2018 г.** от колегията на Министерството на просвещението на РФ.

Концепцията за географско образование в Руската федерация (Концепцията) е основен документ, който регламентира структурата и съдържанието на изучаването на предмета география [1]. Съдържа основните принципи, приоритети, цели, задачи и основни насоки за развитие на географското образование в училище и в извънкласните дейности. Той също така дефинира механизмите, инструментите, ресурсите, целите и очакваните резултати от нейното прилагане. Концепцията разглежда основните аспекти на модернизирването на съдържанието на географското образование и съвременните образователни технологии в преподаването на предмета, системата за обучение и повишаване на квалификацията на учителите, популяризирането на географията като учебен предмет и географските знания. Основната иновация, отразена в Концепцията, е разглеждането на същността и съдържанието не само на географското образование като педагогически процес, но и на географското образование, което включва мирогледни нагласи и дейности, които излизат извън рамките на образователния процес и носят социален и възпитателен компонент. [5]

Концепцията определя състоянието на географското образование в Руската федерация в продължение на много години като деградация, обяснявайки това с комплекс от причини, сред които основните са постоянното намаляване на броя на часовете, посветени на преподаване по география в учебните планове на основните училища и гимназиите; едностранчивостта на преподаването на учебния предмет, когато съдържанието му се свежда до запомняне на значителни масиви от статистически данни и географска номенклатура и не формира практически умения за работа с географска информация въз основа на нови, съвременни източници и средства за нейната обработка; нисък престиж на географията като учебен предмет, малкият брой кандидат-студенти, които избират географията като приеман изпит във висшите училища. [5]

Концепцията определя географията като наука за природните и социални системи, която формира представата за човешката дейност във взаимодействие с околната среда на местно, регионално и глобално ниво. Географията формира у учениците сложна, комплексна представа за родната страна и за Земята. Наред с историята на отечеството, руският език и литература, географията е основен учебен предмет за формиране у тях на традиционните руски духовни ценности. [1]

Концепцията за развитие на географското образование в Руската федерация (в рамките на образователните програми за начално общо, основно общо и средно общо образование) е предназначена да гарантира запазването на най-добрите традиции на руското образование, заедно с въвеждането на прогресивни иновации в обучението по география, и да отстрани съществуващите недостатъци, проблеми и противоречия.

В документа се отбелязва ролята на географските дисциплини във формирането на националната идентичност. Това важи особено за гражданите на Русия, жители на страна, която се отличава не само с уникалното си географско положение, значителния размер на територията, богатството на минерални ресурси, но и с природното, етническото, историческото и културното разнообразие. Идентифицирането и решаването на много екологични проблеми също е невъзможно без използването на разнообразна информация, натрупана от сложната и многостранната система от географски науки. Географската информация е търсена в икономиката и политиката; тя е неразделен елемент от човешката култура. [5]

Концепцията формулира проблемите в обучението по география и ги групира:

Проблеми със съдържателен характер – недостатъчно прилагане на интегриран подход, в резултат на което възниква пропаст между двата клона на географската наука – физическата и социално-икономическата география; недостатъчно внимание към географията като инструмент за патриотичното възпитание на младежта; ниска степен на приемственост между курсовете в началното общо образование и основното и средното общо образование;

изоставане на съдържанието на учебния курс по география от съвременните постижения в областта на географската наука; недостатъчно внимание към краеведския компонент в географското образование и недостатъчно използване на извънкласни дейности (походи, екскурзии, експедиции, практики и др.), което значително намалява нивото на компетентност на учениците в областта на географията на родния край; липса на общ курс по география в програмата на средното общо образование, което води до намаляване на потенциала на теоретичните знания и липса на практически умения за изследване на територията и др. [1]

Проблеми с методически характер - преобладаване на традиционния начин на преподаване, който не отчита изцяло личния опит на учениците и не засяга техните ценностно-смысловни ориентации, недостатъчно използване на личностно ориентирани и развиващи технологии за обучение; липса на висококачествени интерактивни ресурси; недостатъчно използване в училищната практика на технологии, базирани на познавателни, проектно-изследователски, игрови, комуникативни дейности; ниското ниво на оборудване на кабинетите по география с необходимата съвременна техника, което намалява практическия потенциал на учебния предмет. [1]

Проблеми с кадрови характер - липса на профилирано географско образование у значителна част от учителите по география; намаляване на обема и продължителността на обучението на учителите по география и тяхната практически ориентирана и психолого-педагогическа квалификация; намаляване на нивото на обучение в системата за повишаване на квалификацията и преквалификацията на преподавателски кадри в областта на географското образование; на приема в педагогическите университети в направление „География“, което води до ускорено застаряване на преподавателския състав и недостиг на кадри и др. [1]

Проблеми с мотивационен характер - подценяване на значението на географското образование за практическите ежедневни дейности; липса на положителни образи на географа и учителя по география в медиите, произведенията на културата и изкуството; недостатъчно отчитане на възрастовите характеристики на учениците при подбора на съдържанието на обучението и формите на организация на образователните дейности, които формират ранен интерес към изучаването на география; намаляване на мотивацията за изучаване на география поради недостатъчен обем практическо обучение, включително като част от извънкласни дейности (екскурзии, походи, теренни и практически изследвания, експедиции и др.), както поради недостатъчна теренна подготовка на учителите, така и поради организационни трудности на подобни събития и др. [1]

Целта на тази Концепция е да гарантира, че системата на географското образование отговаря на съвременните потребности на личността, държавата и обществото. В съответствие с основната цел обучението по география се основава на две основни положения. Първо, изхожда от необходимостта да се запази ориентацията на учениците към придобиване на фундаментални знания и умения, които са в основата на техния мироглед, към цялостно развитие на географското им мислене и второ, изхожда от факта, че училищната география е не само определен набор от природни и социални знания, но е и една от основите на практическото ежедневие. [3]

Основни задачи на Концепцията са: подобряване на съдържанието на основните общообразователни програми по отношение на изучаването на географията (с осигуряване на тяхната приемственост, интердисциплинарни и метапредметни връзки), на образователните издания, технологиите и методите на обучение; популяризиране на географските знания, съответстващи на съвременното ниво на развитие на науката за природата, обществото и социалната практика, повишаване на техния статус и актуалност в практическите дейности, в духовното, патриотичното и екологичното възпитание на учениците; подобряване на учебно-методическото и материално-техническото осигуряване образователната в съответствие с федералните държавни образователни стандарти за общо образование по отношение на

преподаването и изучаването на география - осигуряване на количествен и качествен растеж на кадровия потенциал в областта на географското образование.

Концепцията определя **пет основни направления за нейната реализация**:

Основно общо образование – географското образование на това ниво трябва: да култивира чувство за патриотизъм, граждански дълг, дълбоко разбиране на националните и държавни специфики чрез актуализиране на съдържанието на курса „География на Русия“; да гарантира, че обемът и съдържанието на примерните работни програми по география и учебно-методическите комплекси съответстват на възрастовите особености, потребности и интереси на учениците; да използва потенциала на географията като ярък, завладяващ, увлекателен образователен предмет, който позволява информацията да се представи възможно най-достъпно за възприемане със съвременни средства (предимно картографски), да се насърчи развитието на мотивация за изучаване на география; да осигури на всеки, независимо от мястото и условията на неговото пребиваване, възможност за постигане на високо ниво на географска подготовка чрез създаване, развитие и внедряване на технологии за дистанционно обучение в учебната практика; да се осигури използване на комплексен подход за преодоляване на съдържателната и методологическата пропаст между физическата и социално-икономическата география. [1]

Средно общо образование – географското образование на това ниво трябва: да възпитава чувство за патриотизъм, гражданска отговорност, да формира традиционни руски духовни ценности сред учениците; да отчита индивидуалната траектория на развитие на учениците и да осигурява изучаването на предмета в съответствие с индивидуалните особености в съчетание с практическа, изследователска и проектна дейност; да формира представата на учениците за наличието на географски системи в природата и обществото, да предоставя на завършилите общообразователни организации географски знания и умения за работа с географска информация в количество, достатъчно за решаване на ежедневни проблеми; да формира у учениците на профилно ниво на изучаване на предмета разширено и задълбочено разбиране за географските особености на развитието на Русия и съвременния свят, за системността на природата и обществото; да предоставя достатъчно географски знания и умения за продължаване на образованието в специализирани области (география, океанология, метеорология, хидрология, картография и военна топография, геоекология, туризъм и др.). [1]

Допълнително образование – географското образование на това ниво трябва: да координира и интегрира съществуващите форми на допълнително образование със системата от събития и проекти, реализирани от обществени организации (Руското географско дружество), за да се осигури ръст и ефективност на училищните екскурзии, теренни практики, експедиции; да разработва и подпомага провеждането на олимпиади по география, осигуряване на работа за студенти по география чрез създаване на специализирани образователни центрове за млади географи на федерално, междурегионално и регионално ниво; да се фокусира върху развитието на съществуващите и въвеждането на нови форми на организация на допълнителното образование – дистанционно географско образование, интерактивни експозиции, географски проекти и общности в интернет; да развива традиционните форми на работа с учениците чрез формиране на единна система от дейности за засилено взаимодействие в рамките на извънкласни дейности и допълнително образование – олимпиади, интелектуални състезания, турнири и дискуссионни клубове, митинги и съревнования. [1]

Подготовка и повишение на квалификацията на педагогическите кадри в областта на географското образование. Учителят по география е ключово звено в системата за развитие на географското образование. Престижът на тази професия се определя както от позицията на географията в системата от научни дисциплини и учебни предмети, така и от професионално ниво на учителите. За да се подобри качеството на обучението по география, концепцията предполага: реализиране на програми за подкрепа на бъдещи учители и млади специалисти

чрез система за насърчаване и стимулиране на образователни и научно-образователни проекти под формата на стипендии, награди, проектни финансираня, гаранции и др.; укрепване на практически ориентирания компонент в системата на средното професионално и висше педагогическо образование; привличане на студенти и млади специалисти за участие в образователни проекти, включително в областта на допълнителното образование; разширяване на териториалния обхват и достъпност на програмите за обучение на учители по география чрез провеждане на географски училища, лекционни зали, мобилни университети, събирания, конгреси; участие на преподаватели и студенти от педагогически университети в експедиции, теренни практики, екскурзии, социални и географски събития и публични прояви (вкл. провеждани от Руското географско дружество и Руската асоциация на учителите по география); насочване на системата за повишаване на квалификацията и преквалификацията на учителите по география към създаване на иновативни модулни образователни програми и технологии; формиране и развитие на професионална отворена мрежова общност с функции на центрове за обмен на опит в изпълнението на иновативни образователни програми и проекти, публична експертиза на учебно-методически комплекси и индивидуални методически разработки, дискуссионни платформи и семинари по актуални въпроси на развитието на географското образование, обмяна на опит и образователни ресурси. [1]

Географско образование (географска култура, географска образованост) и популяризиране на географията в Русия. За популяризиране на географията на Русия и създаване на стабилно положително отношение в обществото към постиженията на местната географска наука и възпитаване чувство за патриотизъм сред младите хора се предвижда: организиране на комплексни медийни кампании, посветени на значими дати и събития от национална и световна география; организиране на масови образователни прояви - географски фестивали, фотоизложби и филмови прожекции, научнопопулярни лекции; създаване на условия за производство на игрални и научнопопулярни филми с географска тематика с държавно, обществено и частно финансиране; издаване на научно-популярни, справочни и художествени географски издания; съдействие при провеждането на общоруски образователни кампании, географски диктовки, открити училищни географски експедиции и походи, екологични кампании, митинги, състезания и дискуссионни клубове; подкрепа за съществуващи и създаване на нови младежки обществени инициативи, проекти, сдружения, които популяризират географията и географското познание; учредяване на почетни звания; разработване на географски интернет проекти, поддържане на специализирани интернет портали и блогове в социалните мрежи, създаване на интерактивни музеи. [1]

Реализацията на Концепцията предполага: актуализиране на съдържанието на географското образование в учебните заведения в съответствие със съвременното състояние на географската наука; актуализиране и детайлизиране на изискванията на Федералните държавни образователни стандарти по отношение на резултатите от овладяването на основната общообразователна програма по география (личностни метапредметни, предметни), както и въвеждане на промени в примерните основни образователни програми; включване в училищния курс по география на модул под единното наименование „География на родния край“, както и организация на изучаването му, вкл. като част от извънкласни дейности; разработване на нормативни актове, регламентиращи провеждането на училищни експедиции, както и методически препоръки за тяхното организиране; включване на мероприятия за популяризиране на географията на Русия и географските познания сред основните направления, предвидени от държавните програми и други нормативни документи в областта на духовното, моралното и патриотичното възпитание на гражданите на Руската федерация. [1]

Основните **планирани механизми за реализация на Концепцията** са следните: да се гарантира, като част от развитието на образователните програми за начално общо, основно общо и средно общо образование, приемствеността на географското образование чрез

приемствеността на съдържанието на курсовете „Околен свят“ и „География“, „География на Русия“ и „Социално-икономическа география на света“; да се разработи примерна работна програма и методически указания за курса (модула) „География на родния край“, който се препоръчва за 8-9 клас. Благодарение на този курс е възможно в рамките на реално пространство и време да се консолидират основни понятия, знания в областта на географската номенклатура, да се формират собствени представи за географските системи, техните структурни и динамични характеристики и връзки, които обединяват природата и обществото. [5] Да се разработят съвременни изисквания към учебно-методическите комплекси по география, които да допринасят за консолидирането на функцията на географията като интегриращ предмет (вкл. методически указания за проектните дейности на учениците), последвано от анализ на учебно-методическите комплекси, за да се определи тяхното съответствие с изискванията на Федералния държавен образователен стандарт, тази Концепция и високото ниво на качество на съдържанието; да се изготвят и публикуват нови географски атласи за ученици и учители; да се проверяват знанията на учениците във всеки клас в рамките на Националната проверка (рус. *Всероссийская проверочная работа (ВПР) – цялостна годишна проверка в руските училища, базирана на единни контролни и измервателни материали, оценката от която няма никакви последствия за учениците*) и да се провеждат национални изследвания за качеството на образованието (рус. *Национальных исследований качества образования (НИКО) – селективни изследвания (два пъти годишно) на качеството на образованието по отделни учебни предмети или групи от предмети в системата на общото образование*) в 7 и 8 клас; да се препоръча въвеждането на задължителен приемен тест по география за прием в географските факултети на педагогическите университети, също и в други направления на обучение и специалности : „Икономика“, „Екология и управление на природата“, „Туризм“, „Международни отношения“, „Политология“, „Държавно и общинско управление“, „Външна търговия“, „Регионознание на Русия“, „Външно регионознание“, „Управление на земята и кадастри“, „История“, „Биология“, „Почвознание“, „Природоустройство и водоползване“, „Нефтен и газов бизнес“, „Геодезия и дистанционно наблюдение“ и др.; да се препоръча включването на педагогическа подготовка с педагогическа практика в учебните програми по географски специалности в класическите университети; да се създаде на Национален център и система от регионални центрове за географско образование за талантиливи ученици; да се въведе система от бонуси и стимулиращи субсидии (за сметка на извънбюджетни източници на финансиране) за учители по география, особено млади специалисти, въз основа на резултатите от федерални и регионални съревнования, прегледи, рейтинги; да се провежда Национален мониторинг на професионалната компетентност на учителите по география; да се разработи и да се изпълни програма за насърчаване на материално-техническото развитие на образователните институции, които показват високи резултати в обучението по география; да се съдейства за създаване на редакция за образователни и учебни програми в един от централните телевизионни канали с цел създаване на географски филми и предавания с цел тяхното включване в излъчващата мрежа и в методическия фонд от аудиовизуални средства за обучение. [1]

В Концепцията се открояват и някои противоречия. Такива отбелязва Сухинин: първо, в съответствие със Закона за образованието в Руската федерация и Федералния държавен образователен стандарт, съдържанието на образованието се определя от участниците в образователния процес самостоятелно, така че от образователните институции не може нормативно да се изисква да увеличат броя на отделените часове по география. Заявеното въвеждане на изпит по география като задължителен на Единния държавен изпит (рус. *Единый государственный экзамен (ЕГЭ) – централизирано провеждан изпит в Руската федерация в средни учебни заведения - училища, форма на дипломиране по образователни програми за средно общо образование. Служи едновременно за дипломиране и за приемен изпит в*

университет. При провеждане на изпита в цяла Русия се използват един и същ тип задачи и единни методи за оценка. Изпитът се провежда по руски език, математика, чужд език, физика, химия, биология, география, литература, история, обществознание, информатика) и Основния държавен изпит (рус. *Основной государственный экзамен (ОГЭ)* – държавен изпит при завършване на основно общо образование в Русия. Служи едновременно за контрол на знанията, придобити от учениците за 9 години, и за прием в училища за средно професионално образование (колежи и техникуми) заслужава внимание, но в немалка степен има декларативен и дори популистски характер, тъй като подобни идеи има за историята и чуждия език, което ще натовари непосилно випускниците. Необходимо е тази инициатива да се обсъди подробно в професионалната и родителската общност, вкл. от гледна точка на финансиране. [6]

Противоречия са свързани и със структурата и съдържанието на самия предмет. В стремежа си да насити съдържанието с важни знания, географията в училище е претоварена с учебен материал, който често не се представя според нивото на разбиране на учениците, прави го неразбираем дори за добрите ученици и намалява интереса към предмета. В тази връзка е необходимо да се извърши коренно преразглеждане на структурата и съдържанието на училищните курсове по география; изясняване на списъка с темите, задължителни за изучаване по този предмет; да се договорят научни тълкувания на проблемните въпроси и да се въведе многостепенно издание на учебниците, които да са написани на достъпен, ярък и разбираем език. Също толкова важен въпрос е как да се мотивират учениците да изучават география, което трябва да стане чрез демонстриране на приложението на географските знания в ежедневието практика, доказвайки необходимостта от този предмет по-нататък в живота. [6]

Системата на географското образование е предназначена не само за подготовка на търсени специалисти за различни сектори на икономиката, науката и социалните сектори. Училищното географско образование трябва да допринася за формирането на представите за гражданство, патриотизъм, отношение към националния произход, социална отговорност, географска грамотност и екологична култура сред младите хора. [5]

Като учебен предмет географията често се фокусира върху запаметяването на факти и събирането на географска информация. В условията на преход към новата концепция за географско образование е необходимо отдалечаване от фактическия подход и засилване на дейностния подход, като се създадат необходимите условия за реализиране на следните основни способности и умения при руските ученици: да отговарят на географски въпроси, да придобиват географска информация, да анализират географска информация и да представят географска информация.

Концепцията за географско образование, насочена към радикално подобряване на училищното географско образование, е много навременен документ. Но то губи смисъла си, ако не се реши основният въпрос: кой ще приложи тази концепция и ще ПРЕПОДАВА на децата география в училище. Обществото преди всичко се нуждае от компетентен УЧИТЕЛ ПО ГЕОГРАФИЯ. В тази връзка е препоръчително да се съсредоточи приоритетно внимание върху системата за обучение на учители по география в университетите, повишаване на квалификацията им в съответствие с новите постижения и промените в географската наука, иновативните подходи, методи и средства за обучение и възпитание.

References:

1. Kontseptsia razvitiya geograficheskogo obrazovaniya v Rossiyskoy Federatsii, 30 dekemvri 2018 <https://docs.edu.gov.ru/document/54daf271f2cc70fc543d88114fa83250/>
2. Pahomova, L. Shkolnoy komponent geograficheskogo obrazovaniya, Litres, 2017
3. Pinchuk, K. Sovremennye problemi geograficheskogo obrazovaniya v shkole <https://pandia.ru/text/80/307/56586.php>

4. Proekt Kontseptsii razvitiya geograficheskogo obrazovaniya v Rossiyskoy Federatsii, 2016 <https://www.rgo.ru/ru/proekty/koncepciya-razvitiya-geograficheskogo-obrazovaniya-v-rossii>
5. Rudenko, G.V. O proekte Kontseptsii razvitiya geograficheskogo obrazovaniya v Rossiyskoy Federatsii, sp. Teoriya i metodika obucheniya i vospitaniya, 1/34, 2017 <http://journal.iro38.ru>
6. Suhinin, S. Novaya kontseptsia razvitiya geograficheskogo obrazovaniya v Rossiyskoy Federatsii: zadachi, problemi, protivorechia, perspektivi, Zbirnik naukovih prac, № 25, Harkiv, 2017

On-line sources:

Ministerstvo prosveshchenia Rossiyskoy Federatsii <https://edu.gov.ru/>

Russkoe geograficheskoe obshtestvo <https://www.rgo.ru/ru>

Federalynaya sluzhba po nadzoru v sfere obrazovaniya i nauki <https://obrnadzor.gov.ru/>

Federalnyy gosudarstvennyy obrazovatelnyy standart <https://fgos.ru>